



DYMLINGEN



Nr 4 2018 Årg 30



**Har ni Swish?
Valsen som återupptäcktes
Kulturarvstrappan i Tierp
Att lära en tradition**

Ordförande har ordet

I vår verksamhetsplan för 2018 pekade förbundet bland annat på betydelsen av kretsmöten och att en uppgift för 2018 skulle vara att vi skulle arbeta med idéer för att utveckla kretsmötena. Som idé är kretsmötet mycket bra. Dock, vår erfarenhet efter att deltagit i många kretsmöten och efter samtal med olika företrädare har kretsmötet allt för mycket utvecklat sig till att alla skall berätta allt man gjort, även om det i huvudsak är detsamma som berättats tidigare. Mötet blir långt ifrån den dynamiska kraft som det skulle kunna vara.

Detta är bakgrunden till att vi tog utvecklingen av kretsmöten som en uppgift för 2018. Under hösten har vi arbetat med idéer kring detta och kommer, vid kretsmöten och andra tillfällen, återkomma till de diskussioner vi fört och de förslag vi har. Men redan nu vill jag säga att vi ser kretsmöten som en bra plattform för att börja samarbeta kring gemensamma arrangemang inom kretsen. Även för att delta i samhällsdebatten och för utvecklingen av lokalsamhället är kretsen en utmärkt grupp, där kan vi stötta varandra och även få igång ett samarbete i gemensamma lokala frågor.

Riksstämman 2020

Så till något helt annat. Jag vill redan nu flagga för ett större arrangemang som kommer gå av stapeln i maj 2020. Då genomförs nämligen hembygdsrörelsens Riksstämma i Södermanland, närmare bestämt på

vårt nya länsmuseum i Nyköping. Alla länsförbund deltar med flera deltagare och ofta även med anhängare och naturligtvis också med stor representation från riksförbundet.

I dagarna tre

Riksstämman håller på i tre dagar. På fredag eftermiddag är det samling och någon gemensam aktivitet. Här kan även hembygdsföreningar delta för att visa sin verksamhet och till exempel sälja böcker och locka till återbesök, något som brukar vara uppskattat då det ger lite mer jordnära kontakt med landskapet de är i. Lördagen är stämmodag, de anhängare har då eget program som ofta inbegriper stadsvandring men även annat brukar finnas på programmet. Kvällen avslutas med gemensam middag.

Under söndagen svarar vi för programmet. Då brukar ett flertal bussresor till olika platser erbjudas. Kanske det kan bli tre till fyra olika resor. Vart de skall gå och hur många platser som skall besökas har vi naturligtvis inte hunnit att fundera på. Är du och din förening intresserad av att ta emot en buss med hembygdsfolk från hela Sverige så hör av dig till Jennie på kansliet. Än är inget fastställt eller ens planlagt, så alla förslag mottages tacksamt.

Mer information om riksstämman kommer efterhand på våra möten och i vårt digitala nyhetsbrev.

PEHR BENGSSON

Innehåll

"Har ni Swish?"	3
Att lära sig en tradition	4
Eklängensvalsen fick nytt liv	6
När fiske gav bärgning	7
Kulturarvstrappan i Tierp	8
Min morfar och jag	9
Unik inspirationsdag	10
Inte bara fjäderfä	10
På mitt sätt sett	11



DYMLINGEN NR 4 2018

Årgång 30
Södermanlands
hembygdsförbund

Redaktör Jennie Fornedal
Ansvarig utgivare Pehr Bengtsson

Manusstopp till nr 1/2019, den 15 februari

På framsidan ser vi Eklängensvalsen från sidan 6 framföras sommaren 2018.

Distribueras till prenumeranter och styrelseledamöter i hembygdsföreningarna i Södermanlands län samt till anslutna föreningar i grannlän.

Upplaga 1500 ex
Linderoths Tryckeri, Vingåker,
November 2018
ISSN 0349-86662



Projektet **Vi syns snart** (sid 10) genomförs just nu tillsammans med Bygdegårdsdistriktet. Vi är glada att få stöd i detta arbete av Sörmlands Sparbank.

Sörmlands Sparbank



När vi gör Sommar i hembygden varje år så dyker formuleringar som "Endast kontanter" eller "Vi tar Swish" upp allt oftare. Tecken på att saker och ting förändras. Självtillhör jag de som aldrig har kontanter på mig till vardags.

Att kunna ta betalt är ju rätt viktigt för en förening som ska få in medel för att sköta sin förening och ta hand om dess tillgångar. Även när man lyckats ta betalt så uppstår problem. Var gör man av sina kontanter om man nu lyckats få besökarna att betala så?

Att använda kassörens eller ordförandens privata bankkonto för att hantera kontanter känns ofta lite olustigt när summorna är höga. Men för många föreningar är det den lösning man har till sitt förfogande om man inte vill betala för kontanthantering.

Att ta betalt har börjat kosta pengar

Att ha ett kontokort till föreningen för att använda insättnings- och uttagsautomater kostar pengar. Att skaffa kortläsare genom till exempel I-zettle kostar också pengar. (I-zettle presenterades på ordförandekonferensen 2017.)

Föreningarna kan skaffa Swish genom sin bank. Som organisation

får man ett nummer som börjar på 123, alltså inte ett mobilnummer. Som vanligt räknas föreningar i samma kategori som företag, alltså kostar det pengar att använda Swish i de flesta banker.

Man kan ta emot men inte skicka betalningar i det avtal Södermanlands hembygdsförbund har med Sörmlands Sparbank. Varje kassörs drömtillvaro kan tyckas!

Om man pratar med sin bank så kan man skapa ett speciellt konto för att ta emot Swish-betalningarna.

Någon förening påpekade att det är bra att veta vad som kommit in från entrén, lotteriet och kaffeserveringen. För att se det får man då helt enkelt be de betalande att skriva ett lämpligt, förvalt ord som meddelande i betalningen. Sedan blir det som vanligt upp till kassören att sortera inbetalningarna. I vissa banker kan man ha olika Swish-nummer i samma förening, men tänk på att kolla prislappen för detta.

JENNIE FORNEDAL

Så mycket kostar Swish för föreningar hos de olika bankerna

SEB 2,50 kr/mottagen betalning, 500 kr/år

Sörmlands Sparbank erbjuder Swish helt kostandsfritt för föreningar 2018-2019

Sparbanken Rekarne har samma villkor som Swedbank och Sparbankerna: 2 kr/mottagen betalning, vid något av bankens erbjudanden (tex föreningserbjudandet) kostar det 1,50 kr/mottagen betalning

Nordea 2 kr/mottagen betalning, årspris 500 kr

Länsförsäkringar 1 kr/mottagen betalning upp till 100 kr, 2,50 kr/mottagen betalning mellan 101-150 000 kr, 300 kr/år

Detta enligt bankernas egna respektive hemsidor den 11 oktober 2018

Även Handelsbanken och Danske Bank är anslutna till Swish. Man måste där dock kontakta banken för att få en prisuppgift. Enligt Aftonbladet 2017 är deras avgifter som nedan.

Handelsbanken 2 kr/mottagen betalning, uppläggningsavgift 495 kr, månadsavgift 49 kr.

Danske Bank 2 kr/mottagen betalning, anslutningsavgift 0 kr, månadsavgift 10 kr/Swishnummer

Södermanlands hembygdsförbunds kansli

Jennie Fornedal, hembygdskonsulent

Adress Tolagsgatan 6
611 31 Nyköping

Tel 073-140 33 75

E-post jennie.fornedal@dll.se

Bankgiro 619-1928

Hemsida www.hembygd.se/sodermanland

Vill du prenumerera?

Sätt in 150 kronor på bankgiro 619-1928. Uppge "Dymlingen 2019" samt ditt namn och adress eller kontakta kansliet.

En förkortad text av ”Jul på svenska”, ur Sörmlandsbygden 2013

Att lära sig en tradition

Vem vet hur julen ska firas? Är det nödvändigt att titta på Kalle Anka? Kan det stå en skål med tzatziki på julbordet? Funderingarna är många när invandrade familjer bestämmer sig för att introducera nya firanden och traditioner.

Som ett led i projektet ”Helger” intervjuades en grupp människor med migrationserfarenhet om hur de förhåller sig till julfirande i dagens Sverige. Gruppen bestod av personer från olika länder och religioner som har bott i Sverige under väldigt olika långa perioder. Hur lär de sig egentligen att fira jul och vad är det de får lära sig? Studien fick namnet ”24 december” och bygger på tanken att inte bara människor migrerar, även sätt att leva och hela tanke-system flyttar. I just denna delstudie var vi främst intresserade av att undersöka hur ett antal personer med migrationserfarenhet förhöll sig till ett traditionskomplex som den svenska versionen av julfirande.

Vi valde denna högtid därför att för flertalet av oss som lever i Sverige idag är julen någonting som man måste förhålla sig till, antingen man vill eller inte. Alla elever har jullov och många människor har ledigt från sina arbeten, vilket innebar att även de som inte firar jul påverkas. Enligt uppgift är Sverige dessutom ett av de

Detta uppslag utgör ungefär en tredjedel av texten ur Sörmlandsbygden 2013.



länder i världen där julen firas mest och under flest dagar.

Vårt intresse handlar främst om hur ett antal personer förhåller sig till julen så som den firas av majoritetssamhället i Sverige, beskrivs av massmedia och förmedlas av svensk-födda arbetskamrater, släktingar och vänner.

Hur vet man hur man ska göra?

Ravina har bott i Botkyrka i Alby sedan hon flyttade till Sverige 1989 från Chandigarh i den indiska delstaten Punjab. Familjen umgås mycket med makens tre bröder och deras familjer. I Indien är julen förvisso en helgdag, men varken Ravina eller någon av släktingarna firade jul innan de kom till Sverige. De första åren var familjen hembjuden till en släkting som är gift med en svensk kvinna, men 2003 föll det på Ravinas lott att för första gången ordna julfirandet hemma hos sig.

Samtidigt som Ravina visade bilden av familjens julgran berättar hon att en av hennes kvinnliga arbetskamrater hade erbjudit sig att hjälpa till med råd och tips inför julfirandet. Arbetskamraten berättade när julgranen ska tas in och bäras ut. På hennes initiativ klädde hon och Ravina julgranen på jobbet tillsammans för att Ravina skulle lära sig hur det ska gå till. Kvinnan bidrog också till

dekorationen av Ravinas julgran genom att göra små hjärtformade papperskorgar att lägga godsaker i och berättade att Kalle Anka klockan tre ingår i firandet.

Julfirandet hos Albyfamiljen var influerat inte bara av arbetskamraternas engagemang utan också i hög grad av de två sönernas erfarenheter från daghem och skola. Ravina berättade stolt att hennes söner kan alla julsånger och vet hur dansen kring granen går till, även om de nu är så stora att de börjar tycka att det hela är en smula löjligt.

Barnen, familjens experter

Vi fann att barnen just för att de har introducerats till dessa firanden genom skola och daghem, ofta blir familjens traditionsexperter när nya familjens traditionsexperter när nya högtider och firanden ska införas. Barnen är också, skulle det kunna tilläggas, den främsta anledningen till att föräldrar med migrationserfarenhet vill tillägna sig julfirandet. Genom den kunskap som barnen har inhämtat blir det de som tolkar och förmedlar vad som är rätt eller fel när ett nytt firande ska skapas. Sima, äldsta dottern i en intellektuell familj med rötterna i Iran, kallar sig själv skämtsamt för ”traditionsfundamentalist”. Hon minns hur de firade jul på dagis och i skolan och hur mycket hon tyckte om att dansa kring granen och äta jullunch tillsammans med kamraterna. Sima berättar att hon kommer ihåg att när hon var liten var det viktigt för henne att firandet gick till på det sätt som hon uppfattade som riktigt. Det var viktigt att det var en svensk jul som

Det första man tar till sig i dessa berättelser är maten och pynten. Två delar som är föränderliga för alla julfirare. Rätter kommer till och faller ifrån hela tiden, på alla julbord. Klart man kan äta både fallafäl och knäck på julafton, hänga nymodigheter bredvid kulorna i julgranen och fira en röd eller vit jul, den sistnämnda även via procenten. Bilder G Dahlberg och J Fornedal

firades. Ett exempel på detta är hur familjens julbord har förändrats. När föräldrarna försökte smyga in en och annan persisk rätt bland prinskorvarna och sillen blev Sima otroligt upprörd. Nu är Sima och hennes systrar nästan vuxna och tycker att det är i sin ordning att antalet rätter utökas, så länge inget av det gamla försvinner. Det hör till saken att de två systrarna numera båda är vegetarianer vilket har medfört att julbordet har utökats med vegetariska alternativ. Om det senaste julbordet berättar Sima att: ”Vi äter sill och rödbetssallad, det känns som om vi är väldigt försvenskade.

Att fira är att vara med i ett sammanhang

För sex år sedan kom Sirwe med sina föräldrar och sina tre syskon till Sverige från irakiska Kurdistan. Familjen är praktiserande muslimer. I Sverige fanns redan sedan många år Sirwes farbror, faster och kusiner. För Sirwe är det en självklarhet att firandet sker hemma hos släktingarna. ”De har bott här i femton år, dom vet allt. Det är därför som vi alltid kommer hem till dom och aldrig firar jul hemma hos oss”, berättar Sirwe, och det är speciellt hennes faster som har en nyckelroll i julfirandet. Sirwe berättar att det finns skinka, köttbullar, prinskorvar och rödbetssallad på julbordet. Rätterna kategoriseras som ”typisk svensk julmat” eller som ”kurdiska”. I den svenska kategorin placeras allt som inte uppfattas som kurdiskt. ”Lasagnen, korven och skinkan” kategoriseras därför av Sirwe som exempel på svensk julmat.

På flera ställen kommenterar Sirwe att de firar jul trots att de är muslimer. Lite trotsigt ifrågasätter hon varför de inte skulle kunna göra det – de bor ju i Sverige. Kanske har det funnits en diskussion i familjen om hur lämpligt det är för en muslimsk familj att fira jul, men i Sirwes resonemang anas också både en längtan efter att vara en del av majoritetssamhället och samtidigt ett ifrågasättande av varför inte hon och hennes familj skulle fira jul som alla andra.



Om man redan firar jul?

När vi har berättat om Sirwes, Simas och Ravinas syn på julafton har det gällt familjer som inte firat jul innan de kom till Sverige. I syrianska och assyriska släkter har det däremot alltid firats jul eftersom det är en kristen högtid. För Daniel och Nadia i Hallunda är fastan före jul och kyrkobesöket på juldagen de viktigaste inslagen under högtiden som har en mycket stark religiös innebörd för paret. Därutöver har de, precis som många andra syrianska och assyriska familjer, lagt till vad som beskrivs som ett ”svenskt firande” på julafton. Då agerar någon släkting jultomte och delar ut julkappar till döttrarna och ibland tittar familjen på Kalle Anka tillsammans.

Att skapa nytt

Ett mönster som framträtt i ”24 december”-studien är att förebilderna, eller rekvisitan, till firandena hämtas från samtiden. Det kan handla om arbetskamrater eller dagispersonal som förmedlar bilden av hur firandet ska gå till. Det kan också vara teveprogram och tidningsbilagor, eller som en ung man från Kazakstan berättade, ett besök på Ikea som inspirerade till inköp av juldekorationer av olika slag. En ung kvinna som är född i Iran berättade att när hon och hennes väninnor bildat familj och fått barn ville de börja fira jul. De brukade då ringa varandra och diskutera hur det skulle gå till. Ibland hade någon av dem fått

ett tips som hon ville förmedla till sina vänner.

Hade vi gjort en liknande undersökning bland etniska svenskar, skulle vi självfallet ha fått ta del av en mängd olika berättelser. Julfirandet har varit olika under skilda tidsperioder, men variationen beror också på vem som tillfrågas. Julen i en våning på Östermalm i början av 1900-talet skiljde sig naturligtvis från hur den firades i en statarlänga i Södermanland vid samma tid. Det intressanta är att den svenska julen oftast firas mot en fond av tidigare jular. ”Hos min mormor var det så, där skulle man först äta smörgåsbordet, lutfisken och sen gröten och sen skulle man gå ut och diska och jag kommer ihåg att jag aldrig var så duktig i köket som då, för jag visste att det kommer ingen tomt förrän det var diskat”, berättar Åsa som är född och uppvuxen i Tumba. I firandet ska flera generationers förväntningar uppfyllas och två ursprungsfamiljer komma överens om vilka traditioner som ska bevaras, förändras eller plockas bort. De av våra informanter som inte firat jul tidigare inlemmade av förklarliga skäl inte den historiska dimensionen i sina berättelser. Julfirandet handlade i större utsträckning om här och nu. Det är inte någon annan jul från någon annan tid som är förebilden, det är samtidens julfirande så som den firas ”av svenskarna” som är modellen.

ANN PETTERSSON OCH
ANNA ULFSTRAND

Eklångenvalsen som fick nytt liv efter 75 år

Denna historia börjande när Svenska Dagbladet, hösten 2016, öppnade sitt tidningsarkiv på nätet kunde man söka efter texter utifrån enskilda ord i tidningens alla nummer sedan 1884.

Eftersom jag bor i byn Eklången, en liten by i Sörmland med cirka 60 hus-håll, och eftersom vi är några bybor som grävt i bygdens historia sökte jag i arkivet på ordet "Eklången".

Så småningom stannade sökaren på radioprogrammet "Militärmusik" onsdagen den 23 juni 1943 som var midsommarafton.

På den tiden fanns endast ett radioprogram och varje dag redovisade dagstidningarna vilka musikstycken som skulle spelas. Där nämndes alltså att en Seved Mehlqvists vals "Sommardagar vid Eklången" skulle spelas samma dag kl 15.30.

Seved, vem då?

Från vårt historiprojekt kände vi till Leonard Mehlqvist som bott i fastigheten Solvik och som varit en mycket duktig finsmed och instrumentmakare. Men Seved visste vi inget om.

Jag skickade ut en fråga till några bybor om de kände till Seved och hans vals men ingen kände till vare sig vals eller dess kompositör. En av byborna, Bibbi Molander, minns dock en jämnårig flicka med efternamnet Mehlqvist som en gång i tiden gått i samma skola som hon i Nyköping. Bibbi lyckades spåra upp henne. Mona Mehlqvist som numera heter Wiman bor kvar i Nyköping. Vi skickade e-post till henne och berättade om Seved och hans vals och fick svar. Jo, Mona är dotter till Seved och hon berättar bland annat följande:

Sommaren 1941 går min farfar, Isidorus Mehlqvist, i pension efter ett långt liv som folkskollärare i byn Åsmundshyttan i



Mario Matteoni, Bibbi Molander, Mona Wiman och byalagets ordförande Tommy Eklänge.

Gästrikland. Den 3 juli köper han biljetter till Eklången och den 4 juli flyttar han in i huset Solvik i Eklången. Han blir nu granne med sin kusin Leonard Mehlqvist som tyvärr avlider redan 1942.

I juli sommaren 1942 kommer Isidorus' son Seved på besök från Gävle under några. Han har avlagt militär musikdirektörsexamen vid Musikaliska Akademien i Stockholm och är nu musiksergeant vid I 14 i Gävle.

Inspiration från bygden

Det vackra Eklången måste ha inspirerat Seved till en vals som ingen visste hur den lät eftersom vi saknade både noter och inspelning. Mona Wiman, Bibbi och jag började att i olika arkiv söka efter noterna och eventuell inspelning av valsens.

Trots idogt sökande tvingades vi ge upp. Varken inspelning eller noter tycktes finnas kvar. Efter några månader fick vi emellertid ett e-brev från Mona. Hon hade hittat noterna till "Sommardagar vid Eklången"!

Mona skickade noterna till oss, och Bibbi och jag sökte i Eklången med omnejd efter en musiker som

kunde tolka noterna men även denna gång gick vi bet.

Under tiden hade emellertid Mona tagit kontakt med några av sin pappas före detta musikelever, Hans Nordmark och Lars Låftman, verksamma i Stockholms Musikkår Tre Kronor.

En oktett bjuder upp till vals

Hans Nordmark åtog sig att göra ett arrangemang efter noterna och den 1 september 2018, exakt 75 år efter sitt uruppförande i radio, tonade "Sommardagar vid Eklången" ut över bygden, framförd av en oktett ur musikkåren.

Eftersom fyndet av musikstycket sammanföll med Eklångens bredbandssamfällighets tioårsjubileum hade samfälligheten och byalaget bjudit in bybor och andra berörda till en festlig konsert med Stockholms Musikkår Tre Kronor. Återuppförandet av "Sommardagar vid Eklången" var det självklara huvudnumret.

MARIO MATTEONI

Om Eklångens bygdehistoriska projekt finns en text i *Sörmlandsbygden 2016* Lyssna på "Sommardagar vid Eklången" på <https://vimeo.com/287822100>

När fiske gav bärgning i Torshälla

Här är berättelsen om en man som trots livets utmaningar lyckades. Carl Wilhelm Ståhle försörjde sig som fiskare genom det som Torshällaån hade att ge.

Den femte december 1844 kände sig skeppare Carl Jacob Ståhle inte sig så kavat som han brukade ty hans hustru Andrietta Sofia väntade den dagen att "skepparfamiljen" skulle utökas. Och utökad blev den. Men inte i den volym som "skepparen" själv räknat med utan pojken som kom till världen var en spinkig liten krabat. Till råga på allt råkade hjälpekvinnan i sin valhänthet tappa det lilla grynet på det kvistiga kamargolvet där han föll på rygg och genast ådrog sig en skada som han fick dras med under hela sin livstid.

Men med kärleksfull omvårdnad och med sin första sängplats i den varma kakelugnsnischen levde Carl Wilhelm Ståhle ett långt liv och kunde vid sitt frånfälle i oktober 1933 räkna 89 års stillsam levnad i Torshälla. Stillsam så tillvida att den framlevdes lugnt men därför inte utan omväxling.

Fiskare vid åtta års ålder

Han blev en märklig man ty han är den ende i Torshälla stads historia som helt levde och levde gott på vad fisket i Torshällaån kunde inbringa.

När hans far dog var han endast åtta år gammal men kände sig vuxen nog att tillsammans med sin moder överta de möjligheter som fanns att fiska efter faderns bortgång.

Det kan tyckas ofattbart att ett barn på åtta år, och därtill handikappad i kroppsligt hänseende, med framgång kunde ta emot arvet som bestod av en fisksump, en större båt, en ekstock, en landnot, ett löjnat, ett siknat, fyra abborrnät, tjugo ryssjor, och tre isbillar. Att han med alla dessa redskap, utnyttjade vid lämpliga tillfällen, skaffade sig mat på bordet och pengar till livets uppehälle. Man får nog i rättvisans namn säga att han hade god hjälp av grannar och sin fem år äldre syster Carolina Sofia, sedermera gift med skepparen Carl August Söderström. Det kanske inte heller är fullt med sanningen överensstämmande att han uteslutande levde av fisket i hela sitt liv ty han var en liten tid anställd som postbud i staden och även hjälpare som bokhållare åt sin yngre bror, handelsmannen Fredrik Herman Ståhle i gården 45.

Från fallet till åmynningen

Naturligtvis låter det som en saga när man vet att sådana redskap som siknat har kommit till användning i Torshällaån. Fisket bedrevs endast i ån från fallen i staden till åmynningen vid Ängsholmen. Man förstår att

fångsterna var stora. Under lektiden, då de tjugo ryssjorna var satta på lekplatsen, kunde de bli sprängfyllda med härlig vinterlake. Det verkliga lakfisket började trettondagshelgen och pågick för fullt till Karldagen. I Stockholm fick Carl Wilhelm god avsättning för fångsten. Dit for han i sällskap med sin svåger, skepparen på SS Västeråsarn, Carl August Söderström. Söderström var ledig på vintrarna därför att Västeråsarn låg stilla under vintersäsongen. De kuskade landsvägen till Stockholm vilket tog dem två dagar i anspråk med vila i Mariefred.

Sötebrödsdagar

När lakfisket var över blev det ett uppehåll till islossningen. Detta uppehåll utnyttjades till jakt. Då ån blev isfri kom slag i slag gädda, nors och asp i sällskap. Hur otroligt det än låter kom även en och annan lax. Då var det sötebrödsdagar i Torshälla. De många fisksorterna gjorde att dieten aldrig blev enahanda. Knappt hade aspen och norsen lekt av sig rommen förrän det var tid att vänta på gösen. Till slut, då häggen blommade och sände ut sin väldoft över Torshälla, var det tid för braxen och iden att komma och vältra sig i de kristallklara vattenvirvlarna nedanför fallet i ån.

BJÖRN MAXE



nya.hembygd.se

Den 1 april 2018 lanserades den nya hemsidan och under hösten har hembygdsföreningarna arbetat febrilt med nya hemsidor. Idagsläget är drygt 20 sidor publicerade och ytterligare lika många är på gång.

Tur är väl det eftersom de gamla sidorna försvinner den 31 december. Om något är oklart kontakt kansliet.



Välkommen till Sörmlands museum

Tolagsgatan 8 i Nyköping

Öppet tisdag- söndag kl 10.00 -17.00

Onsdagar öppet till 20.00. Måndagar stängt

Fri entré

Kulturarvstrappan i Tierps kommun

- alla skolelever får uppleva det lokala kulturarvet

Samhället förändras och fler och fler områden har inte längre någon skola och vissa områden, så som städerna, har många. Om hembygdsrörelsen ska nå fler barn måste vi börja tänka i nya banor. Här är en modell att arbeta efter i kretsen tillsammans med kommunen.

Under två höstveckor får Tierps alla grundskoleelever besöka olika kultursmiljöer i kommunen. Det sker varje år i samarbete med lokala kulturarvsföreningar. Syftet är att alla elever i kommunen ska få uppleva det lokala kulturarvet och känna stolthet över sin historia. Det är också ett sätt att ta tillvara kommunens kulturarv och den stora kunskap som finns lokalt och ge det vidare till nästa generation.

– Många kulturarvsföreningar efterfrågade mer kontakt med barn och unga. Samtidigt antog kommunen en ny vision om att ta tillvara det lokala kulturarvet, att kommunens unga ska få uppleva och känna stolthet över det. Då började vi forma projektet Kulturarvstrappan, säger Louise Magnusson, kultursekretäre i Tierps kommun.

Kulturarvstrappan har byggts upp stegvis under flera år av kultur- och fritidsförvaltningen i samarbete med lokala kulturarvsföreningar. Under 2018 deltog alla årskurser för första gången, från sexårsklass till årskurs nio. Det är runt två tusen elever från elva skolor. Programmet är upplagt efter läroplanen och anknyter till de olika historiska perioderna som eleverna läser om. Eleverna lämnar historieböckerna i klassrummet och upptäcker att historien faktiskt kan finnas runt husknoten. Många fler ämnen berörs också som matematik, idrott och hälsa och hemkunskap. Ett annat syfte är att främja självkänsla, förståelse och trygghet hos eleverna vilket ingår



Årskurs fem besöker Söderfors bruk och hembygdsförening. "Det var roligt att få prova på att baka bröd som man gjorde förr i tiden", tyckte Alva Andersson. Joel Lindfors tyckte att; "det var roligt att få prova sakerna i den gamla ankarsmedjan." "Det var intressant att få veta mer om hur det var i Söderfors förr i tiden" tyckte Isabella Silva Jorquera. Fotograf Amanda Bergh

i skolans uppdrag och värdegrund.

– Vi har ju så mycket fantastisk historia i vårt närområde. Kulturarvs-trappan är en kulturarvs-garanti för hela grundskolan. De yngsta eleverna i årskurs ett besöker Vendel och får lära sig mera om järnåldern. Sedan arbetar man sig framåt i tiden, förklarar Louise Magnusson.

Varje skola i kommunen har ett kulturombud som underlättar dialogen mellan skola och kommunen. De träffas ett par gånger per år. De medverkande föreningarna samlas för en kickoff på de olika besöksmålen varje år. Under 2018 var träffen i Tobo och en museipedagog från Upplandsmuseet föreläste. Föreningarna får också ett mindre arvode. Kostnaderna för elevernas resor kan hållas låga då de samordnas av kommunen. Totalt landar hela satsningen på drygt hundra kronor per elev och år.

Amanda Bergh är lärare för årskurs fem och också medlem i hembygdsföreningen i Söderfors. Hon

är uppvuxen i trakten och vill ge nya generationer del av ortens rika kulturarv.

– Vi tar emot tre klasser per dag och de får gå i olika stationer, bruksvandringen, smedjan och bagarstugan. De får både teori och praktik och inte minst kunskap om kvinnornas historia. Väl hemma får eleverna en frågesport med frågor om dagen som uppföljning. Det tycker de är kul!

VIKTORIA HALLBERG

Så säger Läroplanen
"Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar" (Lgr 11:7)
"Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa." (Lgr 11:9)

Joe Eklöf berättar

Min morfar och jag

Under elva år var jag sommarbarn på Kjesta i Runtuna 1945-55. Morfar köpte gården 1922 och familjen flyttade in i de två befintliga bostadshusen. 1935 flyttade familjen in i ett nytt hus med nio rum och kök som morfar låtit bygga.

När jag var där på somrarna hade jag alltid samma rum, och jag kunde alltid ha mina saker där året runt. Det rummet var egentligen ämnat att bli kök på övervåningen, men väggarna blev aldrig målade eller tapetserade. Där diskbänken skulle stå fanns ett tvättställ och på spisens plats fanns en kamin som aldrig användes. Lika illa var det på nedre och övre hallen, både målarfärg och tapeter saknades. Ledstängen till trappan låg i alla år nere i en vishusbod intill den gamla parstugan.

I slutet av 1940-talet brann garaget ner. Det var uppbyggt med både förråd och vedbod intill nya bostadshuset. Morfars personbil, en Chevrolet, blev lågornas offer. I början av 1950-talet byggdes i stället för garaget ett nytt hus av gårdsvirket när morfar hade fått fart på sågen. Men det innehöll inga garageplatser, bara hönshus, vedbod, ett förråd åt mormor och ett verkstadsrum åt morbror. Huset målades inte under många, många år.

Ett modernt garage?

Vid sidan av backen upp till bostadshuset fanns ett litet grustag. Det grävdes ur ytterligare och gruset lades mittför grustaget på andra sidan vägen som gick till lagårn för att bli en större plan där. Sedan byggdes ett garage av lättbetong i grustaget. Morfar hade gott om halm, så det tog han som tak till min morbrors förtvivlan. Golvet var naturgrus. Här fick både lastbil, personbil och båda traktorerna plats. Som morbror hade förutspått droppade regnvattnet in på fordonen. Efter några år



beställde morfar eternitplattor att användas till taket. Men i stället för att riva bort halmen, lades plattorna över halmen! Det tog flera år innan fukten i halmen hade droppat färdigt. Dessutom blev det aldrig någon puts på väggarna. Lättbetongen lyste med sin egen färg under alla år.

Mormors mackor - festmat

År 1964 gjordes slutmanöver på min militärtjänst. Jag skulle egentligen vara laddare i stridsvagn 74, men under större delen av lumpen körde jag olika bilar. Under manövrarna körde jag kompanichefens radiobil. Manövern var förlagd till Sörmland och så småningom hamnade hela kompaniet på prästgården, granne till Kjesta. Jag bad kompanichefen om permis ett par timmar på kvällen för att besöka morfar och mormor. Den senare ordnade raskt choklad och mackor. Det smakade underbart efter pärsen vi hade gått igenom tidigare. En soldat hade dött, en stridsvagn hade brunnit upp och jag hade kört bil 36 timmar i sträck frånsett en halvtimmes slummer bakom ratten för min del. Vi hade fått tillåtelse att bryta reservprovianten, men vilken enorm skillnad på den och mormors bjudning det var. Morfar ville ha reda på hur "kriget" förlöpte. Jag visste inte så mycket, men ändå kanske mer än de andra soldaterna, eftersom jag skjutsade kompanichefen.

När jag kom tillbaks till prästgården satte jag mig bakom ratten på

bilen och somnade med en gång. Men bara efter någon timme kom kompanichefen och väckte mig. Vi skulle till bataljonsstaben på andra sidan Kjesta. Det var nu helmörkt och jag fick inte ha strålkastarna tända, bara mörkerbelysningen, men det gjorde ingenting för den vägen hittade jag som i min egen ficka. När vi rundade logen vid Kjesta tvärnitade jag. Det rök ur skorstenen på gamla bostadshuset som alltså varit obott sedan 1935.

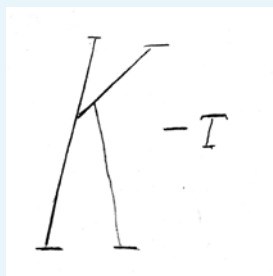
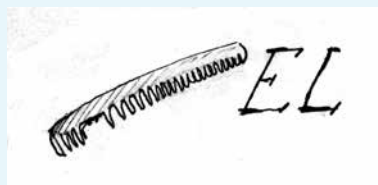
Krig på hemmaplan

Jag sa till chefen att det var militärer i huset, vilket han först inte trodde på. Jag stod på mig, men kunde inte säga om det var vänner eller fiender. Jag fick order att fortsätta sakta framåt och stanna utanför dörren till huset, men ha en växel ilagd. Chefen öppnade sin dörr och sa tyst: "lösen" utan att få svar. Han fortsatte ett par gånger till och vi hörde att något skrapade vid dörren. Chefen kastade sig plötsligt in i bilen och skrek "Kör!". Jag tryckte gasen i botten och såg i backspegeln mynningsflamorna från vapnen som militärerna avlossade mot oss. Det var lös ammunition så det bekom oss ju inte, men lite upphetsande var det allt.

Hemfärden från staben fick uppskjutas en timme, så att militärerna i morfars hus kunde avlägsnas, innan vi skulle passera huset igen. Tänk vad enkla krigen skulle bli om man kunde bestämma var fienden fick vara eller inte vara.

Ell-sons rebusar

Inte bara fjäderfä



Rätt svar skickas till
dymlingen@live.se eller till
Södermanlands hembygdsförbund,
Tolagsgatan 6, 611 31 Nyköping

Den 6 februari 2019 drar vi två vinnare.

Rätt svar i nummer 3 2018: Barbro, Sofie, Felix och Östen. Vinnare denna gång är Solweig Andersson, Katrineholm och Benny Andersson, Eskilstuna. Vinsten är varsin trisslott tillsammans med varma lyck-önskningar.

Kyrkorna och tornen på sista sidan ska paras i hop enligt följande: A - 6, B - 3, C - 2, D - 1, E - 5 och F - 4

Unik inspirationsdag för valberedare

Valberedare är jätteviktiga men ändå bristvara i många föreningar inom både Bygdegårdsdistriktet i Södermanland och Södermanlands hembygdsförbund.

– Det måste till en förändring och nu är vi på Åsa Folkhögskola för att ge valberedare inspiration och mod att våga fråga, säger initiativtagaren Lasse Gustavsson.

– Äntligen vågar vi testa ett nytt grepp, berättar Lasse Gustavsson. Vi ska inte prata om vad en valberedare ska och måste göra men desto mer om människors drivkrafter och hur vi uppför oss mot varandra. Det är till exempel jätteviktigt att visa engagemang och att det är kul att jobba i en styrelse. Vem vill vara med om det är trist, grått och tråkigt?

Kursen är unik på grund av ett nytt sätt att ge valberedare lust och självförtroende. Nytt är också att hembygds-



och bygdegårdsrörelserna jobbar tillsammans istället för att konkurrera.

– Är vi flera så blir det roligare, tycker Jennie Fornedal, konsulent på hembygdsförbundet. Jennie startade upp inspirationsdagen med japanskt diktmaraton för att öka kreativiteten och ladda kursen med energi.

Pyret Backman som är amatörteaterentusiast illustrerade hur en valberedare kan tänka och agera. Visst kände alla igen sig i den buttre valberedaren utan utstrålning som fått uppdraget för att ingen annan ställer upp.

Lars Håkan Spjut berättade anekdoter från sin tid som valberedare inom Jägarförbundet och vikten av att låta människor synas och ta plats.

– Det måste finnas lust och passionen i det ideella arbetet och så måste vi vara snälla och uppmuntra varandra. Annars blir valberedarnas arbete omöjligt, menar Ulla Johanson, ordförande i bygdegårdsdistriktet.

Dagen slutade med en diskussion om etik, moral och knepiga situationer som en valberedare måste kunna lösa.

– Glöm inte att det roligaste med att vara valberedare är att få träffa och prata med så många olika människor. Dessutom har valberedaren privilegiet att bygga laget, avslutar Lasse Gustavsson.

TEXT OCH BILD ULLA JOHANSSON

Anna-Stina Gustafsson, Lasse Ohlsson, Gunilla Wikne och Åke Pettersson funderar över vad som väntar medan Jennie Fornedal pekar med hela handen och Lasse Gustavsson väntar tålmodigt.



På mitt sätt sett

Utrensning i ord och samling

När detta skrivs ska Sörmlands museum snart invigas. Till nya museibyggnaden har redan Södermanlands hembygdsförbund flyttat sitt kansli. För den uppmärksamme kan skillnaden mellan Sörmland och Södermanland förbrylla men läns museet bytte från Södermanland till Sörmland för inte så länge sedan. Tanken var förmodligen att kallas så som de allra flesta ändå säger i vardagslag. Men visst låter Södermanland på något sätt mera högtidligt. Prins Alexander blev 2016 hertig av Södermanland och talspråksalternativet låter något futigare. Men vem vet, snart heter väl vårt förbund Sörmlands hembygdsförbund. Observera att både "museum" och "hembygdsförbund" stavas med gemen begynnelsebokstav. Vårt riksförbund däremot stavas "Hembygdsförbund" med versal i början. Vad skillnaden beror på kan man undra.

Vinger eller Våker?

Utvecklingen går mot talspråksförenkling av benämningar såsom från Södermanland till Sörmland. Ett känt exempel är Söderköping som i dagligt tal blivit Sörping. Med Norrköping nöjer man sig inte med Norrping utan gått steget längre till Peking. Hur kan det då på motsvarande sätt bli i vårt län eller Region Sörmland som det tydligen kommer att heta? Vad sägs om Nyping för vår residensstad (eller vad benämningen blir i framtiden)? Etuna är mer eller mindre accepterat men vad sägs om Kattholm, Malmping eller Våker alternativt Vinger? Flen, Trosa och

Gnesta blir svårare att förkorta. Utvecklingen går mot förenklingar med mobiltelefonernas små tangenter och våra klumpiga fingrar.

Utredningar visar att konsonanterna är mer signifikativa för ord än vokaler. Med slopade vokaler skulle vårt förbunds namn bli Sdrmlnds hmbgdsfrbnd, svårt att uttala men någorlunda förståligt i skrift. Och orterna Trs, Gnst och Fln kan man förstå om man vet att det är fråga om ortsnamn. Men hur blir det med Strkr, Kr och Sklstn där begynnelsebokstaven ursprungligen är en vokal? Lättare blir det att förstå Bjrvk, Tstbrg och Vgnhrd med många konsonanter för att inte tala om Strngns.

Korrekturläsare har ersatts av rättstavningaprogram som inte klarar allt i tidningsartiklar har vi märkt. Med ovan föreslagna förkortningar kommer sådana program att få jobba hårt för att klara de nya benämningarna. Rättstavningsprogram har också svårt med sammanhang och upptäcker inte rättstavat ord i fel sammanhang. "Var rött jag tänkt män fel jag hjort" kan passera utan förslag till stavningsändringar.

In och ut

I dagarna har "min" förenings samling av föremål varit föremål för utrensning. Många medlemmar har välvilligt överlämnat gåvor som inte genast registrerats ordentligt. Vanligtvis tar vi emot föremål och handlingar med förbehållet att få göra vad vi vill med dessa (underförstått kasta det vi inte är intresserade av) men

de blir lätt liggande. Tanken brukar vara att ta hand om detta senare, ett senare som blivit allt senare för att till sist närma sig aldrig. Nu har vi gått igenom protokoll och noteringar för att försöka bestämma tillkomst, ankomst, tillstånd och förekomst av dubletter. Vad har man för nytta och nöje av sju rubankar, nio klappträn och tre knäpphärvar i olika skick och med okänd bakgrund? En fullgjord genomgång kan resultera i halverad samling. Men det skär i hjärtat att kassera skänkta gåvor och vi vill registrera det vi vet och visa upp som ett litet tack till bidragsgivarna. Hittills har vi haft nytta och nöje av sakerna även utan registrering genom att visa upp ett urval och låta besökare berätta om eller gissa benämning och användning.

Som vanligt brukar utrensningar sluta med sparande under måttet "Man vet aldrig...". Men gärna sparar vi det gårdsmuseum som föreningen fått överta med över 300 föremål noggrant beskrivna och registrerade. Uppskattad är även den välfyllda snickarlåda som lämnats oss av en byggmästares dödsbo där en bror i byggfirman berättat om verktygens namn och användning, till exempel att en viss rubank egenhändigt tillverkats av deras far. En bakgrundshistoria ger föremål en extra dimension, proveniens.

När man inte ser samlingen för alla verktyg (motsvarande "skogen för alla träd") är det hög tid för utrensning, förkortat "kr tll sprvnnngn"! GÖRAN DAHLBERG

Begränsad eftersändning.
Vid definitiv eftersändning återsänds
försändelsen med nya adressen på baksidan

Avsändare: Linderoths tryckeri
Box 144, 643 22 Vingåker

Returadress: Södermanlands hembygdsförbund
Tolagsgatan 6, 611 31 Nyköping

Dymlingen för 10 år sedan - Nr 4 2008

Kyrkor och torn

Varje kyrka har sin stil och form. Många känner igen kyrkorna och kan säga att tornet är karaktäristiskt. Men hur är det - om man särar kyrka och torn? Då blir det plötsligt svårare att se vilken kyrka det är.

Vi har fotograferat några kyrkor i länet och sedan separerat tornen från kyrkorna. Kan ni sätta ihop rätt torn med rätt kyrka? Och kan ni säga vilka kyrkorna är? Det går julnumrets tävling ut på.

Para ihop tornen A - F med kyrkorna 1 - 6. Och vilka är kyrkorna 1 - 6? Bästa inskickade lösning kommer att belönas på något sätt - förutom med den ovanskliga äran!

På sidan 10, i rebusrutan, finns lösningen på hur kyrkor och torn paras ihop.

Men försök innan du tittar i facit!

Det är alltså två tävlingar. Vid lika resultat gäller den andra tävlingen som utslagsfråga. Det kan löna sig att svara på båda tävlingarna. Räkna inte med att många kan svara, kanske bara svara rätt på enstaka kyrkor.

Skicka in svaren på de två tävlingarna till kansliet per brev, fax eller mail senast 1 februari.

GÖRAN D

